

с ъ д ъ р ж а н и е

ПРЕДГОВОР 11

ПРОЛОГ 15

П Ъ Р В А Ч А С Т

УВРЕДЕНИ МОЗЪЦИ 25

1 Първи случай 26

2 Въпросите водят до отговори 41

3 Човек, място и време 55

4 През пръсти 77

В Т О Р А Ч А С Т

ЕПИЗОДИ 91

5 Жуженето в разбунения кошер 92

6 Броят на засегнатите расте 99

7 Няма място в този свят 117

8 Пътни карти и спомени 128

9 Болестта на забравата 143

Т Р Е Т А Ч А С Т

ОПИАТИ 161

10 Свикване със зависимостта 162

11 Изключителна мощност 178

12 Свят на болка 189

13	Да намерим фентанила	199
14	Вземан по лекарско предписание	216

Ч Е Т В Ъ Р Т А Ч А С Т

	ИНТЕРВЕНЦИИ	235
15	Част от мен липсва	236
16	Следващият Х. М.	249
17	Прераждане	263
18	Време за преосмисляне	274
19	Обратната страна на медала	289

П Е Т А Ч А С Т

	ОТВОРЕНИ ВЪПРОСИ	305
20	Да си върнем изгубените спомени	306
21	Случаят с тау	318
22	Пътят напред	326
	ЕПИЛОГ	341
	БЛАГОДАРНОСТИ	359
	БЕЛЕЖКА ЗА ИЗТОЧНИЦИТЕ	363
	БЕЛЕЖКИ	365
	РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ	402

Предговор

Това е разказ за паметта – тази почти вълшебна и толкова загадъчна способност на мозъка ни да придава смисъл на всичко в този свят. Може да се каже, че за нашата идентичност спомените ни са също толкова важни, колкото важно е дишането за самия живот. Затова, когато през 2017 година се заговори за една малка група хора, загубили способността да създават дори и един-единствен нов спомен, историята съвсем естествено завладя вниманието на публиката. Всички големи новинарски компании като „Асошиейтед Прес“, „Бъз Фийд“ (BuzzFeed), „Стат нюз“ (STAT news), „Бостън Глоуб“ и „Атлантик“ отразиха новината за 14 души в Масачузетс, които бяха оцелели след свръхдоза опиати, но се бяха събудили с амнезия. Вследствие на свръхдозата всеки от тях бе получил странен и точно определен модел на увреждане на хипокампуса – центъра на паметта в мозъка. Лекарите никога не се бяха сблъскали с подобно нещо, но след първоначалния изблик на любопитство интересът към случая постепенно отшумя. Отне-соха го към сферата на загадките, смятайки инцидента за лош късмет на няколко нещастници в отдалечена точка на планетата. По онова време работех за документалната поредица NOVA на телевизия PBS, където направихме репортаж за така наречения синдром на амнезия в един кратък блог.

Трудно можех да устоя на тази магнетична история, тъй като от първа ръка знаех колко ужасяващо е човек да загуби

паметта си. Преди госта време, в една иначе съвсем обичайна ранна сутрин, докато работех на лаптопа си, изведнъж всичко, което знаех, се изпари от главата ми в рамките само на няколко секунди. Все още си бях там – в смисъл, че чувах как бръмчи климатикът и виждах тъмнозелените стени край себе си. Но вече не знаех нито коя съм, нито къде се намирам, нито какъв е смисълът на всичко край мен. Беше като шеметно гмуркане в нищото – само за миг напълно загубих ориентация и до такава степен се притесних, че направо легнах по очи върху килима. За щастие, след минута-две паметта ми се възвърна и всичко отново придоби обичайния си смисъл.

След като направих множество скенери на мозъка и неврологични прегледи, консултациите с лекарите потвърдиха, че този странен епизод е бил просто аура, или кратък пристъп, провокиран от група блуждаещи неврони, които са се активирали прекалено бързо. Шефът на неврохирургията в една реномирана Бостънска болница ми предложи да отстраня някаква анормална мозъчна лезия. От друга страна, един невролог пък ми препоръча да вземам лекарства всеки ден, за да огранича проявата на подобни пристъпи. Изправена пред тези два варианта, започнах да разпитвам всякакви други експерти за неформален съвет по проблема. Един от тях бе моят приятел Джек Бараш, невролог. Бараш дойде у нас, седна на компютъра и най-добросъвестно разгледа изображенията от ЯМР на главата ми. Когато приключи, заяви, че ако зависело от него, щял да избегне хирургическа намеса. И това бе добър съвет. Започнах да вземам лекарствата и до този момент не съм имала втори такъв пристъп, а вероятно и никога повече няма да имам. Единственият дълготраен ефект от цялото ми преживяване бе огромното любопитство, което то породи към паметта и загадките на необикновения човешки мозък.

По-късно именно Бараш щеше да се окаже точно онзи невролог, който помогна за идентифицирането на първите четирима пациенти с амнезия в периода между 2012 и 2015 година, което доведе до търсене на още такива пациенти из цялата страна. Когато през 2017 година Центровете за превенция и контрол над заболяванията публикуваха доклада, в който се описваше въпросният синдром, започнах да досаждам на Бараш с въпроси. Той и колегите му подозираха, че синдромът е причинен от фентанил – опиат, чиято употреба набираше скорост точно когато оцелелите от синдрома на амнезията влязоха в общественото полезрение. Медиците се опасяваха, че из цялата страна ще се появят още жертви, и то на местата, където фентанилът тъкмо набираше популярност. Освен това те се питаха дали тази загадка, намираща се на кръстопътя на двете обществени кризи в здравеопазването – употребата на опиати и загубата на памет – няма да се окаже още едно малко парченце от гигантския пъзел на болестта алцхаймер.

С цел да направя репортаж за разследването на синдрома на амнезията и за да съживя някои от ключовите моменти в този процес чрез реконструиране на обстановката, проведох редица интервюта с лекари, пациенти и семейни членове, изчетох множество текстови съобщения и събрах няколко имейла, разменени между здравните експерти, Отдела по здравеопазване в Масачузетс и други правителствени агенции. (По-подробна информация по въпроса може да намерите в раздела с източниците на стр. 363).

Колкото повече се вглеждах в този синдром, толкова повече ми се струваше, че мога да хвърля светлина върху въпроса за това, което си мислим, че знаем за паметта и разстройствата ѝ през призмата на тази мистериозна и трагична история. Разбрах, че понякога източникът на нови прозрения са

онези щедри пациенти, които с широко сърце се съгласяват да станат доброволци в определено изследване дори когато си дават сметка, че самите те няма да извлекат никаква директна облага от това. Искях да проуча трудните победи на познанието, които – в комбинация с фундаменталната невробиология – понякога успяваха да предложат неизследвани до този момент стратегии и нова надежда за лечението на разстройствата на паметта. И накрая – интересно ми беше да видя какво се случва, когато новаторските идеи се сблъскат с конвенционалната мъдрост, принуждавайки медицинската наука да се приближи още повече до това, което винаги ще си остане незавършена версия на истината.

Пролог

Калифорния, март 2018 година

Сам в тихия си апартамент 25-годишният Оуен Ривърс се е вторачил в телефона си и чете изреченията, които току-що е написал в приложението си за бележки.

*Ако нищо няма значение, тогава ние сами си измисляме
някакъв смисъл. Така че защо пък моят смисъл
да не е нещо, което ме умиротворява и ми позволява
да живея по-спокойно? Върху нас упражняват натиск
от всички посоки, убеждават ни, че употребата
на наркотици е неприемлива. Разбирам повечето от тези
аргументи, но все пак смятам, че за мен това беше
най-доброто решение до този момент.*

Той отново препрочита абзаца, защото не му е достатъчно просто да го напише — това никога не е достатъчно. Но временно удовлетворен, с облекчението, че е успял да улови мислите си за деня, преди да са му се изплъзнали, той се обляга на стола и се взира през прозореца към ширналия се пред погледа му Лос Анджелис. Оуен е висок, с крехко телосложение, тъмна коса и още по-тъмни очи. Апартаментът му е чист, единствената украса в него са самотният кактус на кухненския плот и акварел, изобразяващ силует на мъж с опрени глави върху решетката на прозорец, на фона на зелена стена.

Оуен се разхожда бос по излъскания гърбен под, налива си чаша студена вода, след което отново се отпуска в люлеещия стол, за да си припомни списъка със задачи. Някои от нещата трябва да запомни на всяка цена, затова ги е подчертал, избирайки различни цветове за „дългосрочните“, „краткосрочните“, и „незабавните задачи“. Оуен е преуспяващ застрахователен агент. Само преди няколко години завърши UCLA* с пълно отличие. На пръв поглед няма причини да се тревожи за проблеми с паметта, но от години се бори с ирационалния си страх от забравяне. Напранчивата принуда да си записва всичко, му се струва неловка, но неумолима. Всеки списък съдържа над десетина точки. Когато го изчете, той отново го преглежда, пренарежда и проверява, преди да премине към следващия – процес, който понякога му отнема часове. Тази вечер категорията на дългосрочните задачи сякаш не е толкова неотложна, но въпреки всичко той отново ги преглежда – хей така, за изчерпателност.

Дългосрочни задачи:

- да потърся статии върху патологичното трепане на спомени в google scholar*
- да прочета „Непознатият“*
- да посетя музея за съвременно изкуство*
- да проуча въпроса за екологичното земеделие в градските ферми*
- да медитирам...*

* UCLA – Аббревиатура на Калифорнийския университет на Лос Анжелис.

Краткосрочни:

- *да прочета публикацията „Портативният Ницше“ в онзи блог*
- *да пробвам онова заведение за рибно тако, преди мама да дойде*
- *да се обадя на Ирина във вторник, в 7 вечерта, за да ѝ честитя шестия рожден ден*
- *да разгледам опциите за нова кола на лизинг...*

Спешни:

- *да проверя списъка с въпроси за срещата с Франческо в 10 сутринта*
- *да потвърдя адреса*
- *да довърши поръчката на китайска храна за вечеря*
- *да изхвърля боклука*
- *да си измия зъбите*
- *да включа алармата за 8 сутринта*
- *да си проверя имейла.*

Последната точка от този списък е нещото, което Оуен очакваше цял ден. Той прескача мейлите с реклами и набързо стига до последното съобщение от д-р Денисън от болницата „Скрипс Мърси“. Ето го и него:

Привет,

Добри новини – на скенера не се вижда туморно образувание. Изглежда, първият скенер е бил с лошо

качество и затова на него се е виждало някакво образувание.

Поздрави,
Р. Д.

Напълно зашеметен, Оуен отново препрочита имейла. Преди две седмици бе ходил до болницата за втори ЯМР. Първия му бяха назначили, за да установят източника на два странни симптома, за които той бе уведомирал лекаря си: тревожни, прекалено честни пристъпи на дежавю и съвсем ясна, напращава миризма на изгорял синтетичен материал, която никога друг освен Оуен не долавяше. Когато докторът му бе казал да си направи второ образно изследване с по-висока резолюция, защото първият скенер бе установил наличието на мозъчен тумор, Оуен бе изпаднал в екстаз.

Ракът щеше да е идеалното оправдание да започне отново да взема фентанил след 18 месеца въздържание. Чувството му на отговорност към семейството и приятелите, които го бяха подкрепяли непрестанно по време на трите рехабилитации, бе единственото, което го крепеше. Още от 11-годишна възраст, когато бе открил шишенце викодин в аптеката на един приятел, единственото облекчение от тревожността, депресията и манията му за загуба на паметта си оставаха наркотиците. Всичките му опити да се вземе в ръце по какъвто и да било друг начин – чрез терапия или отлични оценки, се бяха провалили. Оуен си мислеше, че ако страда от смъртоносно заболяване, тогава вече никога няма да го вини за наркотиците и така ще престане да се чувства виновен, че е предал всичките си близки. Така че това, което за д-р Денисън и за всички останали бе добра новина, от гледна точка на Оуен бе ужасна новина. Надеждата, която го кре-

пеше през последните две седмици, че ще намери непоклати-мо извинение да се върне към наркотиците, сега се изпари.

Той се вторачи през прозореца в смрачаващото се небе навън и се опита да се успокои. Най-накрая се изправи и закрачи из стаята. Пусна си плейлист с шумова музика – всъщност не бе точно музика, а просто разбъркани, атонални звуци, насложени с фийдбек и статика, като се надяваше, че тази какофония ще заглуши непреодолимото му желание за фентанил. Покрачи още малко насам-натам, после седна, намери местен списък с обяви за крек и набързо си уреди среща с един дилър на разстояние 45 минути от апартамента. През следващия час и половина, докато му караше към мястото на срещата, му се връщаше обратно, Оуен постоянно си повтаряше, че *това е лоша идея*, но копнежът го бе завладял изцяло и вече бе твърде късно да се разубеждава. Пакетчето и седемте спринцовки вече са на кухненския плот. Сега той гледа как иглата прониква във вената му. Дългоочакваната награда е огромна. След като си боцка и втората доза, го завладява спокойствие като благословия.

За някакъв период от време – часове? дни? – пред погледа му преминават различни картини. Вижда апартамента на приятеля и бизнес партньора си Франческо. Вижда шепи витамини. Вижда как светлина танцува върху ръба на огромна чаша с вода. Проверява дали телефонът още си стои в джоба му. Вижда магистралата от пътническата седалка на непознатата кола.

Оуен разглежда парченце марля, залепено за ръката му. Майка му, Рейчъл, забелязва въпроса в очите му и казва:

– Здравей, слънчице, ето че пак се събуди.

Той насочва вниманието си към нея – седнала е в крайчеца на стола, съвсем близо до болничното легло, червеникавата ѝ коса е вързана на опашка. После забелязва и сестра си Кайли, която се е изправила до прозореца и се взира в него с тъмните си очи, точно като неговите, накрая вижда и абоката върху ръката си с прикачените върху него преплетени тръбички.

– Защо съм тук?

Майка му и сестра му се споглеждат неспокойно.

– Кайли, искаш ли този път ти да му обясниш? – пита Рейчъл.

– Франческо те е намерил. Не си отишъл на срещата, която сте имали. А после, когато най-накрая си вдигнал телефона, постоянно си му задавал един и същи въпрос.

Оуен изглежда озадачен.

– Намираш се в Медицински център Cedars-Sinai, защото си взел свръхдоза – продължава Кайли.

– Чакай, чакай, какво каза? Пак ли съм се друсал?

Кайли кимва.

– Да, с фентанил. Преди седмица. Прегледахме телефона ти.

Беше се учудила как Оуен, който по принцип толкова ревниво пазеше личното си пространство, с такава лекота бе предал телефона и паролите си като доверчиво дете. Оуен свежда глава, прекалено засрамен, за да ги погледне в очите.

– Пак се изгъних. Съжалявам. Такава каша забърках.

Той затваря очи и сякаш се унася. Стаята притихва за 30-тина секунди. Кайли си гризе ноктите, а Рейчъл гледа телефона си. После Оуен отново отваря очи.

– Защо съм тук?

– Прочети това – казва Рейчъл, като взема едно тефтерче, за да спечели малко време, докато чака бучката в гърлото

и да се поразсее. Толкова пъти бе бдяла по цяла нощ над него, заслушана в дъха му, разяждана от страхове, че след някоя свръхдоза просто ще го загуби. Но това – да гледа пораснал син, който вече не може да се грижи сам за себе си – определено не фигурираше в списъка ѝ с тревоги. Тя му подава тефтерчето с думите: *Тук Кайли всичко ти е написала.*

Оуен прочита страничката и започва да плаче.

– Господи, толкова съжалявам, пак се провалих. А най-последно хубава работа. Съсипах си бъдещето. Но защо съм още тук?

– Направиха ти ЯМР и ред други тестове – поясни Кайли. – И казаха, че свръхдозата е увредила хипокампуса ти. Ти спомена, че си спомняш нещо подобно от часовете по невробиология.

Оуен я гледа и не може да повярва.

– Чакай, чакай, какво каза? Че хипокампусът ми е увреден? Значи вече не мога да помня нищо ново? – Той забелязва отчаяното изражение върху лицето на Кайли. – Да не би вече да съм ви питал същото?

Рейчъл сбръчква чело, но точно в този момент на вратата се почуква и влиза лекарят.

– Аз съм доктор Лок – казва той и се здрависва с Оуен. Кимва към Рейчъл и Кайли. – Здравейте отново.

– Здравсти – отвърща Оуен. – Обувките ви са „Док Мартенс“. И аз имам такива!

– Всъщност са „Кларкс“. Но са много удобни – пояснява г-р Лок.

– Много ми приличате на Уди Харлсън, актьора. Казвали ли са ви го?

– О, често ми го казват – отговаря г-р Лок, докато обука леглото. Щом Оуен забелязва обувките му от другата си

страна, отново повтаря: – Обувките ви са „Док Мартенс“. И аз имам такива!

Д-р Лок се взира продължително в Оуен, преди да каже:

– И така, приключихме с всички изследвания. Бих искал да ви кажа нещо по-конкретно, но за съжаление, не можем да ви дадем задоволителен отговор защо хипокампусът ви е увреден. Вероятно фентанилът е бил замърсен с нещо.

– Чакайте – казва Оуен, – защо съм тук?

– Взели сте свръхдоза – пояснява д-р Лок. – И не знаем защо това е увредило хипокампуса ви.

Зад обърканото изражение върху лицето на Оуен умът му действа на пълни обороти, търсейки онзи кратък момент на просветление, когато, будейки се на напълно непознато място, откъснат от всичко близко, се мъчиш да разрешиш загадката и облекчен да разбереш как си се озовал там. Но този момент така и не настъпва.

Рейчъл оправя забивките на Оуен. Той вижда, че тя едвам овладява тревогата си, но ще намери начин да се справи, както е успявала винаги досега, и само след няколко седмици ще започне да публикува мотивационни писъмца във фейсбук – #живейздравословно, #вярвайвсебеси, #постоянствай.

Д-р Лок потупва Оуен по рамото.

– Планираме да те оставим на грижите на семейството ти, като се надяваме да те изпишем още утре сутрин, ако приключим навреме с цялата документация.

Кайли поглежда към Оуен, а после към д-р Лок.

– Как да му помогнем?

– Не трябва да се напруга, нека пие повече вода и да следва предписанията на личния си лекар.

Лицето на Оуен се озарява от спомена за нещо познато.

– Хей, казвали ли са ви, че приличате на Уди Харлсън, актьора?

– Да, казвали са ми – отвръща д-р Оуен.

Оуен разглежда марличката, която покрива абоката върху ръката му, затваря очи и отново се унася.

Тихото бръмчене на минаваща кола събужда Оуен. Той се обръща и вижда Кайли, вкопчила ръце във волана, вижда ъгловатите ѝ рамене. Тя би трябвало да е в Сейнт Луис и да кара стажа си. След известно мълчание той проговаря.

– Защо сме тук?

– Ще те закарам вкъщи, батко, в Дел Мар. Ще останеш малко при мама.

Тя поглежда за миг внимателното му лице, тесните скули, подчертани от няколкодневна брада. Изпреварвайки въпроса му, продължава:

– Да, взе свръхдоза. – После вдига ръка от волана, за да си сръбне глътка айскафе. – Обаче всичко ще се нареди. Ще го измислим някак си.

Оуен се заглежда в избледняващото синьо небе над Тихия океан. Опитва се да намери смисъла, да разбере как се е стигнало дотук, как така изведнъж сестра му го вози с колата си по Пета магистрала. Чувства се ужасно самотен, но не е единственият. Има още десетки като него из цялата страна – хора, които са взели свръхдоза фентанил и са се събудили с амнезия. Мисли как си е пропилял живота, но всъщност не е така. От личната му трагедия ще заблещука крехката светлинка на надеждата, че вероятно ще се намери някакъв начин да заловим изплъзващия се крадец на памет.